

Odras tragédie obce Lidice v protektorátním, britském a americkém tisku

Reflection of the tragedy of the village of Lidice in the Protectorate, British and American press

Markéta Malá / marketa.mala3@gmail.com

Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Abstract

The news of the destruction of Lidice shocked people of all the continents throughout the world and the name of Lidice has remained globally known until today. The purpose of this study is to interpret a very important period in the history of the Czech Lands from the point of view of the contemporary Protectorate media, but also from the viewpoint of the British and American press. The study is interdisciplinary as it relates not only to the field of historical sciences but at the same time it is linked to media studies. The analysis was carried out with the help of content analysis, comparative historical analysis and discourse analysis. At the core of our interest here is the way the reflection of the destruction of Lidice was presented by the media, what aspects were of particular interest, in what way the local population was depicted and what characteristic features were attributed to Lidice inhabitants.

Keywords

Lidice, contemporary press, the Allies' press, discourse analysis, content analysis

Zničení Lidic, malé obce na Kladensku v červnu roku 1942, se stalo symbolem nacistického barbarství nejen v dějinách Československa, ale i ve světové historii. Záminkou se stal dopis dělníka Václava Říhy, který se kvůli milence vydával za Josefa Horáka z Lidic.¹ I když stopa byla falešná, gestapo se jí drželo. Dosavadní pátrání nebylo úspěšné a tajná policie potřebovala vykázat výsledky. Nacisté vyhladili obec Lidice. Movitý i nemovitý majetek propadl ve prospěch Říše. Po hromadné popravě mužských obyvatel ve věku 14 až 84 let byly obytné budovy a hospodářská stavení zapáleny a domy vyhozeny do povětří.² Ženy byly poslány do koncentračních táborů, děti byly zabity nebo odvečeny na převýchovu. Tragédie v Lidicích si vyžádala životy 340 mužů, žen a dětí. Do obce se po osvobození vrátilo pouze 144 žen.³ Případ Lidic se měl stát exemplárním, účelem bylo odradit české občany od odbojové činnosti a vyděsit svět. Proto důležitou roli sehrála média, která měla rozšířit zprávu způsobem, který vyhovoval nacistům. Jak deklaroval protektorátní tisk, jméno obce mělo být vymazáno. Stalo se však něco jiného. Zpráva o osudu obyvatel Lidic vyvolala velký rozruch i ve světě. Vzniklo hnutí „*Lidice budou žít!*“, jehož stoupenci seznamovali občany různých zemí s tragédií.⁴ V mnohých zemích se zrodila myšlenka přejmenovávat ulice, náměstí, ale i celé obce na Lidice.⁵

Cílem naší studie je zkoumat téma Lidic z pohledu dobového britského a amerického tisku v komparaci s články, které vycházely v téže době v Protektorátu Čechy a Morava.⁶ Klademe si za cíl interpretovat důležitý úsek dějin českých zemí z nového zorného úhlu,

- 1 Horák i jeho kamarád Josef Stříbrný sloužili v československé zahraniční armádě ve Velké Británii. Srov. Národní archiv v Praze, 1799 Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, kart. 178, inv. č. 2750, sign. 109-14-53, Fernschreiben nr. 1982 – opis dálkopisu Hlavní úřadovny Státní policie Praha z 5. června 1942 o pátrání ve věci atentátu, f. 135–136; Šustek, Vojtěch: *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území tzv. protektorátu Čechy a Morava I.* Praha 2013, s. XXXI, 39–40; Čvančara, Jaroslav: *Pamětní kniha. 294 hrdinů a obětí heydrichiády popravených v Mauthausenu.* Praha 2013, s. 179 a 255.
- 2 Srov. Národní archiv v Praze, 1799 Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě, kart. 179, inv. č. 2755, sg. 109-14/58, Štěchovický archiv č. II, -4/40-11918-11913, f. 105; Gebhart, Jan – Šimovček, Ján: *Partyzáni v Československu 1941–1945.* Praha 1984, s. 62; *Český antifašismus a odboj*, s. 207; Čvančara, Jaroslav: *Někomu život, někomu smrt. Československý odboj a nacistická okupační moc 1941–1943.* Praha 1997, s. 111–112, 119–120, 332–333.
- 3 Děti byly dopraveny do Lodže. Po válce se zjistilo, že devět z těchto dětí bylo předáno k poněmčení a osmdesát dva usmrčeno, se vši pravděpodobností v likvidačním táboře Chelmo. Děti mladší jednoho roku a dále miminka, která se později narodila lidickým ženám, byli přiděleni do zvláštních středisek v Praze, nebo usmrčeni. Brandes, Detlef: *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939–1945.* Praha 1999, s. 313–316; *Lidice, čím krvavého teroru a porušení zákonů základních lidských práv.* Praha 1946, s. 39.
- 4 Srov. Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 58, inv. č. 1349, sg. 1-1-256-28/2, Rukopisy a autorské výtisky článků z roku 1944; Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 59, inv. č. 1367, sg.1-1-256-31, Projev na manifestaci Lidice budou žít ve Felthamu z roku 1943; Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 58, inv. č. 1349, sg. 1-1-256-28/2, Lidice Shall live 1944; Konopka, Vladimír: *Lidice.* Praha 1966, s. 26.
- 5 Mexiko, Brazílie, Kuba, Venezuela nebo Izrael – všude tam najdeme na mapě povědomě znějící název. Srov. Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 195, inv. č. 4373, sg.1-59-1, Uctění památky Lidic v Peru v roce 1943; Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 195, inv. č. 4373, sg.1-59-1, Pojmenování čtvrti přístavu Callao jménem Lidice v roce 1943; Havlůjová, Gabriela: *Lidice po Lidicích.* Kladno 2014, s. 15–18.
- 6 Původně jsme chtěly porovnávat pouze britský tisk s říšským, ovšem německo-jazyčný tisk vydávaný

prostřednictvím médií. K rozboru používáme obsahové analýzy, historicko-srovnávací analýzy a diskurzivní analýzy. Byly použity jak metody historikovy práce, tak i mediální analýzy. Byl vybrán relevantní vzorek šesti různých periodik (Venkov, Národní politika, The Times, The Yorkshire Post, Dallas Morning News a San Francisco Chronicle).⁷ K základním kritériím selekce patřil význam tiskoviny, místo vydávání, dosah vydání, náklad a zaměření na určitou cílovou skupinu, stranická příslušnost a vlastnictví tiskoviny.⁸ Důraz byl také kladen na diverzitu ve sledovaných obdobích. Odpověď na primární otázky jsme získaly prostřednictvím metody kvantitativní obsahové analýzy.⁹ V této analýze vycházíme z několika sledovaných proměnných – počet článků, médium, autor, rozsah, novinářský žánr, téma.¹⁰ Časový rámec analýzy je dán klíčovou událostí na počátku, tj. vypálením Lidic 10. června 1942, a v závěru je ohraničen koncem stanného práva 3. července 1942.

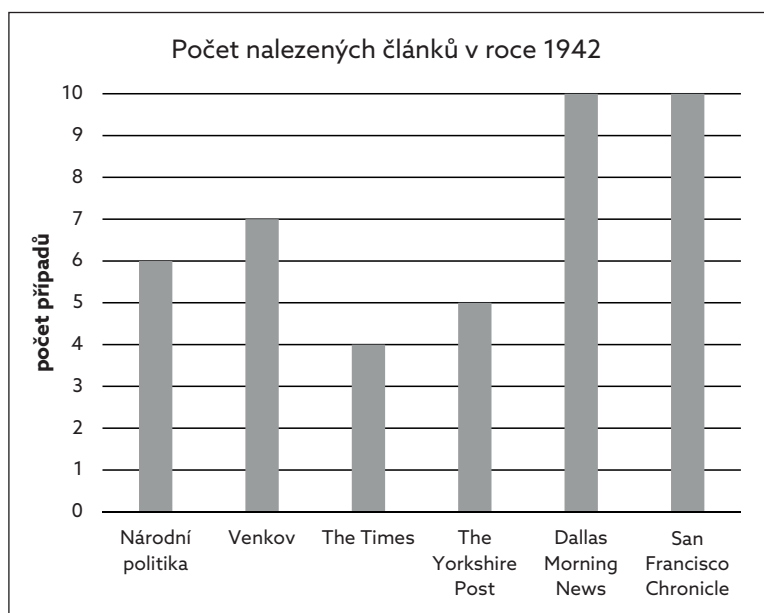
Zajímá nás, jakým způsobem byl konstruovaný mediální obraz zničení Lidic, jak jsou vyobrazeni tamní obyvatelé, co je zvýznamňováno a jaké charakteristiky jsou lidickým občanům připisovány. Pro výzkum této práce byla proto stěžejní především metoda diskurzivní analýzy, která vychází z Foucaultovy definice diskurzu, a byla rozpracována Jamesem

v oblasti Říše sice reflektoval útok, smrt Heydricha a pohřby, ale problematiku Lidic nikoliv. Proto jsme zvolily média protektorátu a britské tiskoviny ještě doplnily o americké.

- 7 The Times je britský celostátní deník, který vychází ve Spojeném království od roku 1785. V roce 1922 deník koupil John Jacob Astor. Mezi léty 1941 až 1946 byl pomocným editorem levicový britský historik E. H. Carr. Až do roku 2004 po celých 219 let noviny vycházely v klasickém „větším“ formátu, který je v Británii tradičně spojován se seriózním tiskem. The Yorkshire Post je deník vycházející v Leedsu v severní Anglii. Byl založen v roce 1754 a je jedním z nejstarších deníků v celé zemi. V roce 1939 se sloučil se svým konkurenčním deníkem (The Leeds Mercury) a díky tomu získal na popularitě. Během druhé světové války a po ní jeho náklad postupně stoupal, až dosáhl vrcholu v roce 1950 se 120 tisíci výtisky. The Dallas Morning News je nejvýznamnější deník v celé spádové oblasti texaského hlavního města Dallas. Byl založen v roce 1885 Alfredem Horatiem Belo. Ve 20. století získal tento deník opakovaně Pulitzerovu cenu. San Francisco Chronicle jsou noviny, které vychází v severní části Kalifornie od roku 1865. Byly založeny pod názvem The Daily Dramatic Chronicle bratry Charlesem a Gustavem de Youngem. Noviny několikrát získaly Pulitzerovu cenu. Srov. Brechin, Gray: *Imperial San Francisco: Urban Power, Earthly Ruin*. Berkeley 2001, s. 172–173, 183; Brake, Laurel – Demoor, Marysa (edd.): *Dictionary of nineteenth-century journalism in Great Britain and Ireland*. Gent 2009, s. 354–355; Davies, Robert William: *Edward Hallett Carr, 1892–1982*. In: Sborník Britské akademie, svazek 69. London 1983, s. 473–511; Frank McDonough: *The Times, Norman Ebbut and the Nazis, 1927–37*. In: *Journal of Contemporary History*. New York 1992, s. 409–423.; Tim O'Rourke: *Chronicle Covers: Our first issue was a 'dramatic' debut* [online]. Dostupné z: <https://www.sfchronicle.com/news/article/Chronicle-Covers-Our-inaugural-issue-6713535.php> [cit. 22. 6. 2020]; Hannah Evans: *The Dallas Morning News turns 134* [online]. Dostupné z: <https://www.dallasnews.com/news/from-the-archives/2019/10/01/the-dallas-morning-news-turns-134/> [cit. 30. 6. 2020].
- 8 Analýza pracovala s anglickou verzí článků, v překladu je větná konstrukce přizpůsobená současnému systému české gramatiky. Texty autorka přeložila a prošly korekturou lektorů z Jazykové školy s právem SJZ Brno Kotlářská.
- 9 Obsahová analýza, jak ji definoval Bernard Berelson, je ústřední a stále nejpoužívanější metodou výzkumu médií. Berelson obsahovou analýzu definoval jako výzkumnou techniku, která vede k objektivnímu, systematickému a kvantitativnímu popisu zjevného obsahu komunikace. Obsahová analýza je schopná sumarizovat obsah, je generalizující, kvantitativní a extenzivní. Srov. Berelson, Bernard: *Content Analysis in Communication research*. Glencoe 1952, s. 18–19; Hájek, Martin: *Čtenář a stroj*. Praha 2014, str. 57; McQuail, Dennis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha 1999, str. 308–312.
- 10 Základní kódovací jednotkou byl tematický celek definován jako odstavce článku.

Paulem Gee.¹¹ Jeho kritická diskurzivní analýza rozlišuje sedm oblastí, které jsou současně utvářeny při tvorbě jakéhokoli verbálního či psaného sdělení a společně se podílí na konstrukci významu. Prostřednictvím těchto oblastí se Gee snaží odhalit struktury, které působí v pozadí mediálních obsahů. Většina autorů, zabývajících se diskurzem, čerpá z díla Michela Foucalta. V Archeologii vědění označil diskurzy za vysoce regulovanou seskupení s vnitřními pravidly. Cílem analýzy je odhalit mechanismy, které jsou diskurzu vlastní. Diskurz je podle Foucaulta sociální konstrukce reality¹², forma znalosti a ke skutečnosti máme přístup právě pouze prostřednictvím diskurzivní struktury.¹³

1 Komparace analyzovaného tisku s ohledem na primární žurnalistické kategorie

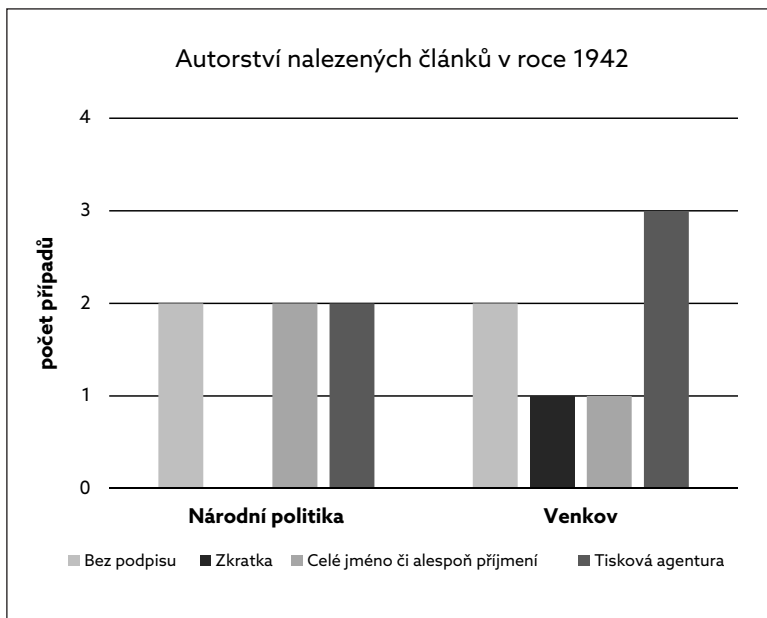
11 GEE, James Paul: *An introduction to discourse analysis: theory and method*. New York 2011.

12 Teorie Sociální konstrukce reality vychází z myšlenky, že realita je vytvářena sociálně jako konstrukt. Tato teorie předpokládá, že realita není pouze jedna, naopak člověk se během svého života může setkat až s nekonečným množstvím a každý člověk považuje za realitu něco jiného. Média slouží jako nástroj k zachování stávajícího společenského uspořádání, zahrnujícího produkci dominantní ideologie. Realita je médií předkládána jako objektivně daná a neměnná a prezentovaný svět má působit jako odraz objektivní reality. Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas: *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno 1999, s. 9–20; McQuail, Dennis: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha 1999, s. 395.

13 Pro významové rozluštění textů je podstatné, v jaké kultuře byly zakódovány a v jejímž rámci budou dekodovány, což znamená, že pro tuto kvalitativní analýzu je důležitý nejen text, ale právě kulturní rámec, ve kterém fungují. Srov. Foucault, Michael: *Archeologie vědění*. Praha 2003; Schneiderová, Soňa: *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha 2015, s. 24–25; Fairclough, Norman: *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. London 2003, s. 18.

V úvodní fázi jsme si stanovily základní jednotky rešerše, jimiž byla následující klíčová slova: Lidice, lidičtí obyvatelé, lidické ženy, vesnice, Kladno (a různé formy těchto slov, včetně verzí cizojazyčných).¹⁴ Protektorátní tisk reflektoval vypálení obce a vraždu tamějších obyvatel především v červnu roku 1942 – v budoucnu se žurnalisté k tomuto tématu příliš nevraceli. Zatímco články o samotném útoku na Heydricha a jeho smrti se v protektorátních novinách objevují i v letech 1943 a 1944, informace o Lidicích chybí. Také ve zbývající části roku 1942 po ukončení stanného práva se média tématu věnují jen okrajově.¹⁵ V anglickém tisku byla problematika reflektována i po skončení stanného práva.¹⁶ Nejvíce článků o tomto tématu bylo nalezeno v amerických médiích. V deníku San Francisco Chronicle i v Dallas Morning News jsme objevily shodný počet – v každém deset článků.¹⁷

Většina analyzovaných protektorátních článků byla převzata z tiskové agentury a nese zkratku ČTK, případně PZD (Prager Zeitungsdienst). Více než třetina článků byla

- 14 Během analýzy článků v angličtině jsme vyhledávaly zejména klíčová slova „Lidice“, „Lidiz“, „Lidic“, „Liditz“ a „village“.
- 15 V deníku Venkov jsme našly článek, v němž jsou Lidice sice zmíněny, ale článek je věnován především vydání knihy *V Hodině dvanácté*, která shrnovala projevy prezidenta Emila Háchy v době druhého stanného práva. Venkov, 21. 8. 1942, č. 197, č. 38, str. 2.
- 16 V The Yorkshire Post byl další článek otištěn už těsně po skončení stanného práva, 7. července 1942. Do konce roku objevíme o Lidicích v The Times ještě 17 relevantních článků. Do tohoto výčtu nepočítáme tři materiály, které Lidice zmiňovaly pouze v souvislosti s benefičními koncerty, filmovou produkcí a jiným nerelevantním či marginálním způsobem.
- 17 Poslední článek týkající se daného tématu v námi sledovaném období byl v San Francisco Chronicle otištěn 1. července 1942. V obou sledovaných protektorátních denících v námi analyzované době objevíme o lidické události celkem třináct článků. V The Yorkshire Post a v The Times objevíme ve sledovaném období celkem devět relevantních článků.

otištěna bez podpisu či se zkratkou autora. Celé příjmení bylo použito v obou tiskovinách dohromady jen třikrát.

V americkém tisku jsou naopak články většinou signované, buď celým jménem autora, nebo zkratkou, některé články byly převzaty z tiskové agentury.¹⁸ Britský tisk se odvolával ve svých článcích na média protektorátu, Říše a jejích vazalů, nebo agenturu vichistické Francie. Články z tohoto důvodu nebyly často signovány, případně objevíme označení „dopisovatel“, anebo byly převzaty ze západní tiskové agentury jako např. Reuters.¹⁹

V novinách z období protektorátu nalezneme z hlediska rozsahu spíše delší materiály.²⁰ V deníku Venkov převažují úvodníky a zásadní komentáře, v Národní politice se daná tematika nejvíce zrcadlila v materiálech přesahujících jednu třetinu strany. V tom se deníky vydávané u nás za války liší od novin vydávaných na v Anglii, kde daná problematika byla více reflektována v krátkých článcích. V britském tisku převažují obsahově pregnančnější jednosloupky nad kraťoučkými notickami. Na rozdíl od britského tisku San Francisco Chronicle otiskoval spíše delší materiály, vztahující se k dané problematice.²¹ V Dallas Morning News jsou naopak větší materiály zastoupeny o poznání méně.²²

V totalitním tisku se články z hlediska žánrů poněkud hůře identifikují. Problematická je už základní diferenciacie – rozdělení útvarů na zpravodajské a publicistické. Ve zpravodajských článcích jsou totiž užívány publicistické stylistické postupy a metody jako je ironie, hyperbola, nadsázka, sarkasmus a hodnotící prvky. Z hlediska novinářských žánrů identifikujeme v Národní politice ve sledovaném období pouze tři různé útvary – úvodník, složenou zprávu, a vyhlášku či úřední zprávu. Podobné je žánrové rozložení v případě deníku Venkov.²³ Britští novináři se dané problematice věnují mnohem faktičtěji než jejich protektorátní protějšci. Zatímco The Times takřka nevybočí ze zpravodajského stylu, The Yorkshire Post ve dvou z pěti článků užívá publicistických stylistických metod.²⁴ Americká média se tematice věnují téměř výhradně publicisticky.²⁵

18 V Dallas Morning News jsme objevily jen jeden relevantní článek bez podpisu, celé jméno autora se vyskytovalo třikrát a tisková agentura je signována šestkrát. V deníku San Francisco Chronicle identifikujeme celé jméno autora hned čtyřikrát, článek byl otištěn bez podpisu třikrát a zkratka byla použita také třikrát.

19 Z hlediska námi analyzované problematiky nalezneme v britském tisku jen články nepodepsané, a objevíme pouze jednu zkratku. Všechny ostatní materiály byly otištěny buď bez podpisu, nebo s označením „dopisovatel“, případně byly převzaty z tiskové agentury.

20 Proměnná rozsah článků byla v naší analýze sledována za pomoci spočítání jednotlivého počtu znaků s mezerami v rámci každého článku. Následně byly články rozděleny do čtyř kategorií.

21 Byly publikovány čtyři materiály přesahující jednu třetinu strany.

22 Jen tři články jsou delší a nelze je zařadit mezi krátké útvary typu jednosloupky.

23 Nalezneme zde ale ještě dva žánry navíc, komentář a přetištěný projev. Komentář je ve sledovaném období také nejčastěji zastoupen – celkem třikrát. Následuje úvodník a složená zpráva se dvěma výskyty.

24 The Yorkshire Post 188, 17. 6. 1942, č. 29.594, s. 2; The Yorkshire Post 188, 15. 6. 1942, č. 29.592, s. 2.

25 Američtí novináři i v jednosloupkách a notickách užívají expresivních výrazů a věnují se problematice nikoliv strohým zpravodajským stylem. Když dohromady sečteme v rámci obou amerických deníků počet komentářů či komentovaných zpráv dostaneme číslo šest, a komentář tak můžeme s jednosloupkem označit za dva nejčastější žánry z hlediska námi sledované problematiky.

2 Diskurzivní analýza protektorátního, britského a amerického tisku

2.1 Vytváření důležitosti – provinění nebo pomsta

Některým událostem, lidem a věcem máme tendenci automaticky přisuzovat vyšší význam. Můžeme využít jazyk a „zvýznamnit“ je tak, abychom dali najevo, že je vnímáme jako důležité. V analyzovaných protektorátních denících je nejvíce zdůrazněn motiv údajného provinění lidických obyvatel. Například v úvodníku z 18. června 1942 v Národní politice se hovoří o „deliktech“ obyvatel Lidic: „*Mnoho z obyvatel této vsi skrývalo Benešovy agenty, parašutisty, atentátníky, kteří v této osadě měli skladiště zbraní, traskavinových náloží, pum, střeliva, ilegálních letáků a potravin. Nešlo o ojedinělé případy, ani skrývání se těchto živlů ve velkém městě, kde jeden člověk druhého nezná. Je jisté, že ostatní obyvatelstvo dobře vědělo, že ve vesnici jsou tyto živly, že se tam skrývají, a že tam připravují svou činnost.*“²⁶ Je velmi nepravděpodobné, že by se v Lidicích někdy nacházelo skladiště zbraní či ilegální vysílačka. Rovněž se zde neschovávali Kubiš a Gabčík. Přesto protektorátní tisk v červnu roku 1942 přicházel s těmito smyšlenkami. Velký význam byl přikládán konstatování, že se nejedná o pomstu: „*Nejde tedy o opatření odvetná, nejde o pomstu, jde o zákrok proti lidem, kterým konkrétně bylo dokázáno, že tak či onak pracují proti Říši ve službách pana Beneše*“.²⁷

Britský a americký tisk s verzí „spravedlivého potrestání“ nesouhlasil. Důležitost média Spojenců přikládali skutečnosti, že obec byla srovnána se zemí z důvodu pomsty za atentát na Reinharda Heydricha („*vengeance*“).²⁸ Vyhazení Lidic bylo charakterizováno také za pomoci slov „*penalty*“ (trest) a „*reprisals*“ (odveta).²⁹ Na rozdíl od tisku protektorátního, tisk Spojenců zdůrazňuje, že deklarovaná provinění, byla výmluvou či záminkou („*excuse*“, „*pretext*“).³⁰ V článku otištěném 17. června 1942 v The Yorkshire Post je ironicky zmíněno, že výbušniny se přece v hornické obci nachází vždy.³¹

Podle protektorátního tisku nejenže vypálení Lidic nebylo aktem pomsty, ale rovněž popravy, které byly v rámci druhého stanného práva na denním pořádku, byly popisovány jako „očistný proces“: „*Rozsudky stanného soudu a trestní akce proti osadě Lidice nesmějí nikoho mýlit, neboť tu nejde o nějaké opatření pomsty, nýbrž o neúprosně tvrdý očistný proces proti provinilcům.*“³² Naopak americká média a britská jasně hovoří o „odvetě“ za atentát na Heydricha a popravě nevinných rukojmí. Články publikované v tisku Spojenců kladou

26 V prepisech protektorátních textů ponecháváme dobovou stylistiku a gramatiku, která se neshoduje se současnými normami, a tedy text někdy může působit nesprávně nebo nesourodě. Venkov 37, 18. 6. 1942, č. 143, s. 1.

27 Venkov 37, 18. 6. 1942, č. 143, s. 1.

28 Srov. The Times 157, 11. 6. 1942, č. 49259, s. 4; San Francisco Chronicle 77, 11. 6. 1942, č. 147, s. 2; Dallas Morning News 57, 13. 6. 1942, č. 256, s. 1.

29 Tyto výrazy najdeme dokonce zvýznamněné v jednom z podtitulků, viz Dallas Morning News 57, 11. 6. 1942, č. 254, s. 1.

30 Všimněme si v této souvislosti spojení „*were also said*“. Srov. Dallas Morning News 57, 26. 6. 1942, č. 269, s. 1; The Yorkshire Post 188, 15. 6. 1942, č. 29.592, s. 2.

31 The Yorkshire Post 188, 17. 6. 1942, č. 29.594, s. 2.

32 Národní politika 60, 18. 6. 1942, č. 165, s. 2.

důraz na nelidské zacházení se ženami a veřejné popravy žen a dětí, zvýznamňují jejich prezentaci v médiích, něco do té doby nevidaného: „(Lidice is)... the latest example of mass terrorization through wanton butchery of hostages and brutal torture of innocent women and children.“³³ Americká a britská média nemluví jen o lidických ženách, přikládají důležitost i obětem stanných soudů.³⁴

2.2 Vytváření činností a dějů – denunce

Prostřednictvím použití určitých sloves dochází v textech k utváření dějů a činností.³⁵ Součástí děje může být i sám autor nebo čtenáři. Autor se přímo obrací na čtenáře a aktivizuje jej. Zcela zásadní aktivitou, k níž byli vyzýváni čtenáři článků protektorátního tisku, bylo denunciování. Recipienti byli přímo vyzýváni, aby udali parašutisty a jejich pomocníky: „... je naší nejsvatější povinností zachránit národ vydáním atentátníků.“³⁶ Jednou z částí národa jsou „zločinci“, „pachatelé“, „živly“, které je třeba považovat za „zrádce“. Podle toho je nutno s nimi jednat: „zbavit tělo národa vředů a hlíz, které představují agenti zločince Beneše a jejich přísluhovači.“³⁷ Nakolik nedůvěryhodné byly apely objevující se v protektorátním tisku, dokládá i skutečnost, že ani po dopadení parašutistů, nacisté s perzekucí nepřestali. Stanné soudy fungovaly dál a Ležáky byly vypáleny 24. června 1942, tedy téměř týden po smrti „sedmi statečných“: „Despite the fact that Gestapo claims the assassins of Reinhard Heydrich have been killed, the Germans continue to inflict severe reprisal on the Czech population on the pretext that a whole village was implicated in the murder plot.“³⁸

V protektorátním tisku je obec Lidice stavěna do role střediska odpůrců režimu a obyvatelům Lidic jsou přisuzovány zejména odbojové aktivity: skrývání parašutistů, skladování zbraní, letáků. V tisku spojeneckém je obci Lidice připsána především aktivita destrukce. V textech jsou použita slovní spojení jako „wiped out“, „razed to the ground“, „erased from official records“, či „destroyed“.³⁹ The Yorkshire Post popisuje tuto skutečnost více beletristicky než The Times: „Today the village is a heap of rubble and charred timbers.“⁴⁰ Americký tisk líčil zkázu obce rovněž barvitě: „The severe measures began last Wednesday evening. Troops quietly assembled during the Day, surrounding Lidice, cutting the roads. Squads

33 „Lidice jsou ... nejnovějším příkladem masového terorizmu, kdy byly svévolně masakrováni rukojmí a brutálně mučeny nevinné ženy a děti.“ Viz San Francisco Chronicle 77, 14. 6. 1942, č. 150, s. 2.

34 Na základě informací z českého rozhlasu a protektorátního tisku odvozují počet popravených žen a na tuto skutečnost opakovaně upozorňují. Viz San Francisco Chronicle 77, 14. 6. 1942, č. 150, s. 2.

35 Tato slovesa dokumentují a popisují činnosti a děje, jichž se účastní jednotliví aktéři.

36 Venkov 37, 18. 6. 1942, č. 143, s. 1.

37 Venkov 37, 14. 6. 1942, č. 139, s. 1.

38 „Přes skutečnost, že gestapo tvrdí, že atentátníci na Heydricha byli zabiti, Němci pokračují dál v páchání odvetných činů vůči české populaci pod záminkou, že celá vesnice byla zapletená do vražedného činu.“ Viz San Francisco Chronicle 77, 26. 6. 1942, č. 162, s. 4.

39 V souvislosti s obcí Lidice jsou použity fráze vypálit, srovnat se zemí, jméno vsi bude vymazáno z oficiálních záznamů. Viz The Times 157, 11. 6. 1942, č. 49259, s. 4; The Times 157, 18. 6. 1942, č. 49265, s. 3; The Times 157, 26. 6. 1942, č. 49272, s. 4.

40 „Dnes je vesnice hromadou sutí a ohořelého dřeva.“ Viz The Yorkshire Post 188, 17. 6. 1942, č. 29.594, s. 2,

were then sent into the village to separate men and woman and to take the children away... Deserted by all but the investigators who continued their work throughout the night, visiting houses and seeking clues...“⁴¹ Opakovaně je sděleno, že lidičtí muži byli zabití či zastřeleni („shot on“, „slay“) a ženy poslány do koncentračních táborů, děti do „výchovných center“.

2.3 Vytváření identit – Němci a nacisté

Podle Jamese Paula Gee je důležité zkoumat, jaké identity jsou přisuzovány jednotlivcům ve zkoumaných textech a jak vlastně autor tyto identity aktérů, o kterých chce informovat, vytváří. Zatímco identita připisovaná Reinhardu Heydrichovi má v protektorátním tisku čistě pozitivní konotaci, v americkém a britském tisku byl popsán jednoznačně negativně – jako „hangman“ tedy kat.⁴² V tisku protektorátním je přisuzována identita zločinců a viníků exilovému prezidentovi Benešovi, parašutistům a jejich pomocníkům, byť jen údajným jako v případě obyvatel Lidic.⁴³ Naopak tisk britský a americký tuto identitu zločinců připisuje nacistům. Objevíme i expresivní pojmenování jako „*exil deeds*“, „*tyrants*“ nebo „*bruts*.“⁴⁴

Tisk Spojenců se dopouštěl značného zjednodušování a používal výrazy nacisté a Němci jako synonyma. Například v článku otištěném v San Francisco Chronicle 16. června 1942 se autor dopouští silné generalizace, když tvrdí: *We know now that the German people ... can be deeply moved by their own sufferings and concern of their own safety. Other people do not matter to them. They can be deeply moved by their own sufferings and concern of their own safety. Other people do not matter to them... Too long has the world tolerated German brutality. I am not using the Word Nazi because the persons who are committing these outrages are the German people, not mysterious beings fallen out of the clouds.*⁴⁵ Autor článku vychází z klamné premisy. Nehledě na to, že Hitler se narodil v Rakousku, mezi Němci se nacházeli odbojáři, aktivní odpůrci režimu, nebo alespoň skupiny pasivních lidí, které se neztotožňovaly s režimem, jen se bály projevit názor.

Samotní lidičtí obyvatelé figurují v analyzovaných anglických a amerických médiích v roli obětí či nevinných rukojmích („*innocent hostages*“).⁴⁶ Spolu s dalšími popravenými

41 „Přísné kroky začaly minulou středu večer, vojska se potichu seskupila, během dne odřízla cesty. Jednotky byly poslány do vesnice, aby oddělily muže od žen a odvedly děti... (Obec) opuštěná všemi s výjimkou vyšetřovatelů, kteří pokračovali v práci i v noci, navštívvali domy a hledali stopy...“ Viz San Francisco Chronicle 77, 12. 6. 1942, č. 148, s. 2.

42 Srov. Dallas Morning News 57, 11. 6. 1942, č. 254, s. 8; Dallas Morning News 57, 14. 6. 1942, č. 257, s. 6.

43 Venkov 37, 14. 6. 1942, č. 139, s. 1.

44 Články ve spojeneckých médiích zdůrazňují, jak dopadnou viníci, kteří způsobili vypálení Lidic a další zločiny. Budou odsouzeni („*sentenced*“). Viz Dallas Morning News 57, 17. 6. 1942, č. 260, s. 2.

45 Němci „nepohlížejí na lidstvo s velkým porozuměním, to předvedli. Ale mají dostatečné porozumění pro to, aby si zachránili svou vlastní kůži ... dokážou se hluboce dojmout svým vlastním utrpením a mají obavy o své vlastní bezpečí. Na jiných lidech jim nezáleží ... Svět toleroval německou brutalitu příliš dlouho. Nepoužívám záměrně slovo nacisté, neboť lidé, kteří se dopouštějí těchto brutalit, byli Němci, ne nějaké tajemné bytosti, které spadly z nebe.“ Viz San Francisco Chronicle 77, 16. 6. 1942, č. 152, s. 14.

46 San Francisco Chronicle 77, 16. 6. 1942, č. 152, s. 14.

Čechy jsou popisováni i jako stateční bojovníci – „*murdered for their bravery*“.⁴⁷ V anglickém i americkém tisku je také konstruována jejich identita pracujících. Je opakovaně zdůrazněno, že Lidičtí byli dělníci („*laborers*“), nebo horníci („*miners*“), případně lesníci („*woodworkers*“). I když nacisté prezentovali i skrze média svou „náklonnost“ k pracujícím vrstvám obyvatel, vypálení Lidic – hornické obce – ukázalo, že v bezpečí není nikdo. Také popravení stannými soudy pocházeli z různých sociálních vrstev, vykonávali odlišná povolání, byli nestejného věku a pohlaví. V *The Yorkshire Post* je otištěn 17. června 1942 článek, který je přímo nazván „*The Miners of Lidice*“, identita pracujících je konstruována jako hlavní motiv od samého počátku tohoto materiálu.⁴⁸ Tento deník v dalším článku zdůrazňuje, že „*podobný osud mohl postihnout jakoukoliv hornickou obec*“.⁴⁹

2.4 Vytváření vztahů – tyran a oběť

V této části analýzy se soustředíme na to, jaké typy vztahů autor prezentuje, na co klade důraz. Primárně nás zajímá koho, co a jakým způsobem mezi sebou propojuje. V protektorátním tisku je konstruován vztah mezi Němci a Čechy, či českým národem a Říší. Tyto vztahy jsou z hlediska českého lidu nerovnocenné. Češi jsou popisováni jako podřízená vrstva, měli by pracovat a zasloužit si, že nad nimi Říše „bdí“. V tisku Spojenců je vztah mezi nacisty a obyvateli Lidic, a obecně českým národem charakterizován rovněž jako nerovnoměrný – poměr mezi obětí a tyranem, poddaným a vládcem.

Zatímco Lidice se staly světoznámými, druhá obec s podobným osudem – Ležáky, srovnaná se zemí 24. června 1942 – tak vehementně medializována nebyla.⁵⁰ Naopak jsou prostřednictvím Ležáků opět zvýznamněny Lidice, a takto je vytvářen vztah mezi těmito dvěma obcemi. Zatímco Ležáky jsou jen krátce zmíněny, Lidice jsou v anglickém a především v americkém tisku vyzdvihovány jako prototyp oběti, symbol – zničení obce je opakovaně charakterizováno jako nejhrůznější akt, kterého se nacisté doposud v kontinentální Evropě dopustili: „*most savage single act of repression in the history of German occupation of Continental Europe*“.⁵¹ Zpustošení Lidic je prezentováno jako akt hodný opovržení, který pohnul celým lidstvem: „*has shocked ... humanity*“.⁵² Námi analyzované a mnohé další články obletěly svět. Informace o osudu Lidic způsobily naprosto opačnou reakci, než jaká byla nacistickou okupační mocí očekávána. Svět se nezaleknul, tragédie Lidic posílila touhu bojovat. Pro americké i britské vojáky se vedle „*Pearl Harboru*“ staly Lidice motivací.⁵³ Lidice nezahynuly, zrodila se myšlenka přejmenovávat ulice, náměstí

47 Srov. *The Times* 157, 2. 7. 1942, č. 49277, s. 6; *Dallas Morning News* 57, 17. 6. 1942, č. 260, s. 2.

48 *The Yorkshire Post* 188, 15. 6. 1942, č. 29.592, s. 2.

49 *The Yorkshire Post* 188, 17. 6. 1942, č. 29.594, s. 2.

50 *The Times* 157, 26. 6. 1942, č. 49272, s. 4.

51 „... *nejkrutější jednotlivý represivní čin v historii německé okupace kontinentální Evropy*.“ *Dallas Morning News* 57, 13. 6. 1942, č. 256, s. 1.

52 *Dallas Morning News* 57, 13. 6. 1942, č. 256, s. 1.

53 Ministr námořnictva USA William F. Knox prohlásil 13. června 1942: „*Zeptají-li se nás příští generace, proč jsme bojovali v této válce, budeme jim vypravovat o Lidicích*“. Srov. Národní archiv v Praze, 828 Ministerstvo

i celé obce na Lidice a nově narozeným dívkám dávat křestní jméno Lidice.⁵⁴ I když hnutí „Lidice shall live“ bylo oficiálně založeno až v září 1942, v analyzovaném tisku objevíme heslo „Remember Lidice!“: „*If we need a slogan to write up at every pit-head, at every factory in the country, can we better the words „Remember Lidice!?”*⁵⁵

2.5 Vytváření názorů – my versus oni

Tato část analýzy se soustředí na identifikaci názorů prezentovaných autorem. Úsudky vkládá pisatel do textů tak, že určitou část reality popisuje jako normální, jisté jednání jako správné a naopak jiné jako odsouzeníhodné. Protektorátní média prezentovala zjednodušený bipolární svět složený ze dvou kategorií „my“ versus „oni“. Kdo stál na správné straně, byl hodný chvály. Naopak „ti druzí“ byli posuzováni negativně. Kategorii „my“ prezentují nacisté, Říše, Němci, pracující Češi, zejména dělníci a rolníci a na druhé straně stojí „oni“ – zlé západní státy, zločinci, Beneš a exilová vláda, parašutisté, ale také obyvatelé Lidic. Do kategorie zapovězených patřili i „obyčejní“ lidé, kteří odmítli nacistickou ideologii, sounáležitost s Říší.

V protektorátním tisku jsou do opozita proti viníkům, tedy Lidickým občanům, stačeny i „orgány“ – konkrétně tajná policie. Gestapo v člancích vystupuje v roli ochránce: „*Přesto, když vyšetřující orgány našly tuto stopu a snažily se věc v Lidicích objasnit, všichni vyslychaní tvrdosťně odmítali jakékoliv výpovědi vyšetřujícím orgánům*“.⁵⁶ Ve skutečnosti se žádné výsledky nekonaly, Lidičtí muži byli postaveni ke zdi a včetně čtrnáctiletého chlapce byli zastřeleni.⁵⁷ Řada „mužů“ popravených na statku nebyla v dospělém věku, Josefu Hroníkovi dokonce nebylo ještě ani patnáct let.⁵⁸

Také v tisku anglickém a americkém lze identifikovat linii binárních opozic „my“ versus „oni“, zde však Lidice stojí na straně dobra, spolu s exilovou vládou proti těm „zlým“ – Němcům, nacistům, personifikovanými těmi nejvyššími (např. Hitlerem, Göringem či Himmlerem). Autoři článků otištěných ve spojeneckém tisku opakovaně předkládají

vnitřní Londýn, kart. 235, Inv.č. 204, sg.2-55-2, ustavení komitě Lidice Memorial Committee Inc. v New Yorku 1944; Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 58, inv. č. 1349, sg. 1-1-256-28/2, Lidice Shall live 1944; Stehlík, Eduard: *Lidice – příběh české vsi*. Praha 2004, s. 110–111.

54 První městečko, které vyjádřilo solidaritu s Lidicemi, bylo „Stern Park Garden“ ve státě Illinois, které se přejmenovalo dne 12. července 1942 na „Lidice“. Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 195, inv. č. 4373, sg.1-59-1, Uctění památky Lidic v Peru v roce 1943; Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 59, inv. č. 1367, sg.1-1-256-31, Projev na manifestaci Lidice budou žít ve Felthamu z roku 1943; Havlůjová, Gabriela: *Lidice po Lidicích*. Kladno 2014, s. 15–18.

55 „*Pokud potřebujeme slogan, který bychom dali k ústí do těžební jámy a do každé továrny v zemi, nemůžeme použít lepší slova než „Pamatujte na Lidice!“*“ Srov. Národní archiv v Praze, 1419 Archiv Huberta Ripky, kart. 58, inv. č. 1349, sg. 1-1-256-28/2, Lidice Shall live 1944; The Yorkshire Post 188, 17. 6. 1942, č. 29.594, s. 2,

56 Srov. Venkov 37, 16. 6. 1942, č. 141, s. 1; Venkov 37, 18. 6. 1942, č. 143, s. 1.

57 Venkov 37, 18. 6. 1942, č. 143, s. 1.

58 Ani podle tehdejších zákonů se nejednalo o dospělé muže, protože plnoletosti se tehdy dosahovalo teprve v jedenadvaceti letech. Srov. Cílek, Roman: *Hlasy z hořících domů*. Praha 2011, s. 35–36; Macková, Jolana: *Osudy lidických dětí*. Nymburk 2011, s. 96–98; Stoepel, Paul: *Preußischer Gesetz-Codex, swazek 3*. Frankfurt am M. 1869, s. 351.

čtenáři názor, jak by mělo být s nacisty (respektive Němci) naloženo – většinou se hovoří o soudech. Ale objevíme i jiné, radikálnější názory – krvavá pomsta. Po vypálení Lidicemi je opakovaně vytvářen názor nutnosti odvetného útoku na Německo.⁵⁹ Americký deník Dallas Morning News předložil čtenářům i jiný, poněkud neotřelý návrh trestu. V článku otištěném 1. července 1942 je prezentována výzva jednoho sanfranciského učitele. Hitler, Goebbels, Göring a Himmler by měli být uzavřeni v cele, kterou budou hlídat lidické ženy.⁶⁰

2.6 Vytváření souvislostí – rozcestí

Tato část analýzy se soustřeďuje na propojení mezi jednotlivými jevy ve výzkumném souboru. Je důležité věnovat pozornost jevům, které autor zdůrazňuje anebo naopak oslabuje, některé jevy od sebe odděluje, jednu věc prezentuje jako relevantní a druhou jako bezvýznamnou. V analyzovaných textech otištěných v protektorátním tisku je vytvářena souvislost mezi budoucností Čechů a úmrtím zastupujícího protektora: „*Smrtí generála Heydricha bylo ohroženo jak bezpečí a klid, tak i celá budoucnost českého národa.*“⁶¹ V dobovém českém tisku je zdůrazňováno, že národ stojí na „rozcestí“ a je také naznačeno, jak se mají Češi zachovat, aby se „zachránili“: „...*nejschůdnější cestou do budoucnosti českého národa je cesta přizpůsobení se loajality.*“⁶² Jde o život českého národa, píše se v článcích.⁶³ Objevíme jasnou hrozbu – národ může „zahynout“. V protektorátních novinách je opakováno, že český lid by se měl odvrátit se od exilového presidenta Beneše, který je popisován jako nepřítel českého národa číslo jedna: „*Buď český národ půjde klidně za svou prací a nechá Beneše Benešem a pak bude žít jako vážená složka Říše a cenný budovatel nového řádu, nebo, se český národ vydá Benešovi a zahyne...*“⁶⁴

V médiích Spojenců byly akcentovány Lidice v souvislosti s jinými nacistickými zločiny. Je vytvářen vztah mezi oběťmi z Lidic a jinde na světě, kde panuje nadvláda nacistů.⁶⁵ Lidice jsou dávány do souvislosti i s dedukovaným celkovým počtem mrtvých v Evropě.⁶⁶ Je vytvářena souvislost mezi Lidicemi a obecně perzekucí v Československu a perzekucí v jiných zemích.⁶⁷ Vypálení Lidic je hodnoceno jako barbarský čin, který je přirovnán k časům dávno minulým, kdy vládli „tyranové“.⁶⁸ Dokonce jsou Lidice srovnávány s „dobou temna“: „*The Czech government in London addressed to its allies among the United Nati-*

59 San Francisco Chronicle 77, 22. 6. 1942, č. 158, s. 4.

60 „*Confine Hitler in a cell with Goebbels, Goering and Himmler with the women of Lidice as guards.*“ Viz Dallas Morning News 57, 1. 7. 1942, č. 274, s. 3.

61 Venkov 37, 16. 6. 1942, č. 141, s. 1.

62 Venkov 37, 16. 6. 1942, č. 141, s. 1.

63 Venkov 37, 18. 6. 1942, č. 143, s. 1.

64 Národní politika 60, 14. 6. 1942, č. 161, s. 3.

65 San Francisco Chronicle 77, 11. 6. 1942, č. 147, s. 2.

66 Dallas Morning News 57, 11. 6. 1942, č. 254, s. 1

67 Srov. Dallas Morning News 57, 11. 6. 1942, č. 254, s. 1; The Yorkshire Post 188, 15. 6. 1942, č. 29.592, s. 2.

68 The Yorkshire Post 188, 15. 6. 1942, č. 29.592, s. 2.

ons a formal note describing the Lidice massacre as the „Most dastardly act since the Dark ages“, and promosing *There will be retribution when the war is over.*“⁶⁹

2.7 Vytváření znakových systémů – Bud' anebo!

Znakovými systémy rozumíme znaky, obrázky, interpunkci, slova, ale i grafickou podobu textu, např. velikost, typ písma, jeho zvýraznění apod. Znakové systémy tím, jak zdůrazňují určité části textů, mohou zaujmout čtenáře.⁷⁰ První zpráva o vypálení Lidic publikovaná v protektorátním tisku sice neměla titulky, ale byla zvýrazněná tučným písmem a jako významná informace otiskována na první straně. V úvodníku „Bud' anebo!“, který napsal August Mencák, objevíme velmi výrazný titulek, vygradovaný vykřičníkem.⁷¹ Autor článku se snaží upoutat pozornost čtenáře a zdůraznit naléhavost sdělení. Vykřičník přidává titulku a potažmo celému textu na důležitosti, neboť působí dynamicky a přiláká pozornost. Čtenář už dopředu tuší, jakým směrem se zřejmě text bude ubírat. Také je využit další prvek – tučný rámeček, který rovněž působí jako „zvýrazňovač“ daného materiálu.

Pomlčky obvykle slouží ke gradaci výpovědi, doplnění informace, oddělení údaje či přispívají k jejímu „zvýznamnění“. Výraznou pomlčku objevíme v článku z 18. června 1942 s názvem „V poslední chvíli“. Ve druhém odstavci autor tohoto úvodníku zdůrazňuje název jiného článku, který vyšel v deníku *Pražský večer*. Tento článek byl významný nejen pro svůj obsah, ale také kvůli autorství – napsal jej totiž šéfredaktor a jeden z nejvýraznějších kolaborantů tehdejší doby Vladimír Krychtálek.⁷² V tomto textu objevíme také otazník, dvojtečku a několikrát uvozovky. Uvozovky autor používá zejména k ironizaci těch osob, které nesouhlasí s politikou Říše. Do uvozovek jsou dána slovní spojení „hurá vlastenčení“ a „pivní strategové“.⁷³

Otazník má vytvářet spojení mezi adresátem a příjemcem sdělení a také je prostředkem k formování názoru. Dvojtečka čtenáře ponechává ve chvílkovém napětí, jak se text bude dále vyvíjet. Rozděluje větnou konstrukci a má zdůraznit především druhou část věty. Ve zmiňovaném úvodníku najdeme větu s dvojtečkou, která má upozornit český národ na to, že bude prezekvován, pokud se nenajdou parašutisté zodpovědní za smrt Heydricha.⁷⁴

69 „Česká vláda v Londýně poslala svým spojencům ve Společnosti národů formální notu popisující masakr v Lidicích jako nejodpornější čin od doby temna a slibující, že dojde k odplatě, až bude po válce.“ Viz *San Francisco Chronicle* 77, 12. 6. 1942, č. 148, s. 2.

70 Tímto způsobem je upřednostňován jeden znakový systém, který je nadřazený jinému. Symbolizmus a symbolický jazyk se stávají základními stavebními prvky reality každodenního života a běžného vnímání reality. Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas: *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii věděni*. Brno 1999, s. 45–46.

71 *Venkov* 37, 16. 6. 1942, č. 141, s. 1.

72 *Venkov* 37, 18. 6. 1942, č. 143, s. 1.

73 *Venkov* 37, 16. 6. 1942, č. 141, s. 1.

74 „Zapomněli také, že tam, kde nelze postihnouti individuálního pachatele, trpí zpravidla prostředí. Neboť přímočaré myšlení vojáků, a jimi jsou dnes ve válce všichni Němci, nepřipouští uhýbání s výmluvou: Já to přece neudělal.“ Viz

V britském i americkém tisku jsou za pomoci závorek nebo pomlček zdůrazňovány zdroje článků, jedním z nich je pražský rozhlas, dalším zdrojem je tisková agentura vichistické Francie, ale i maďarské rádio – „quoted by the Vichy News Agency“.⁷⁵ Důležité skutečnosti byly zvýrazněné velkými písmeny, tučným textem, nebo titulky či podtitulky. Například nalezneme zdůrazněné sousloví „*The men of Lidice*“.⁷⁶ V The Yorkshire post titulek „*The Miners of Lidice*“, zdůrazňuje zařazení lidických obyvatel mezi pracující, mezi horníky. Podobně funguje pomlčka ve větě: „*Lidice is – or was – a village of coal miners and woodworkers*“⁷⁷

Všimneme si, že uvozovky opakovaně akcentují slovní spojení „*educational center*“ či „*educational institutions*“⁷⁸, kam měly být údajně odvezeny lidické děti. Uvozovky v tomto případě prezentují nedůvěru k informacím protektorátního tisku, i když v té době nebyl veřejnosti známý pravý cíl, kam děti byly deportovány.⁷⁹ Skutečný účel těchto institucí je zpochybňován: „*Every child of Lidice is hearded to one of those evil places that the Nazis call „penal educational establishments*“.“⁸⁰ V americkém tisku se přímo spekulovalo, že lidické děti byly poslány do sirotčinců („*orphanages*“).⁸¹ O krutém osudu dětí neměl v té době tisk informace. Majorita lidických dětí nebyla dána na „převýchovu“, ale zabita.⁸² Většina dětí byla dopravena do Lodže. Po válce se zjistilo, že devět z těchto dětí bylo předáno k poněmčení a osmdesát dva usmrceno, pravděpodobně v likvidačním táboře Chelmno.⁸³

3 Závěr

Tragický osud malé české obce zasáhl celosvětovou veřejnost před více než 78 lety, přesto je stále málo zpracovanou problematikou, a to především z hlediska pohledu mediální historie. V rámci analýzy jsme využily jak metody historikovy práce, tak i mediální ana-

Venkov 37, 16. 6. 1942, č. 141, s. 2.

75 Zdroje byly zvýznamněny záměrně, nebyly spojeneckým tiskem považovány za důvěryhodné. The Times 157, 26. 6. 1942, č. 49272, s. 4.

76 San Francisco Chronicle 77, 14. 6. 1942, č. 150, s. 9.

77 „*Lidice je – anebo byla – vesnicí horníků a lesníků.*“ Viz Dallas Morning News 57, 11. 6. 1942, č. 254, s. 1.

78 Srov. The Times 157, 11. 6. 1942, č. 49259, s. 4; Dallas Morning News 57, 26. 6. 1942, č. 269, s. 1.

79 V jedné z případů nejsou užity uvozovky, ale sousloví „*so colled*“. The Yorkshire Post 188, 15. 6. 1942, č. 29.592, s. 2.

80 „*Každé lidické dítě je nahnáno do jednoho z těch zlych míst nazývaných nacisty „nápravná vzdělávací zařízení*“.“ Viz The Yorkshire Post 188, 17. 6. 1942, č. 29.594, s. 2.

81 San Francisco Chronicle 77, 14. 6. 1942, č. 150, s. 9.

82 *Český antisfašismus a odboj. Slovníková příručka.* Praha 1988. s. 207.

83 Řada zavražděných „mužů“ popravených na statku nedosáhla ještě dospělosti, popraven byl dokonce jeden čtrnáctiletý chlapec. Následně bylo popraveno ještě několik chlapců, u nichž byl dodatečně zjištěn věk nad 15 let. Dne 16. června 1942 byla popravena rodina Horákových a Stříbrných. Separovány byly děti mladší jednoho roku a dále miminka, která se narodila později lidickým ženám. Tato miminka a batolata byla přidělena do zvláštních středisek v Praze, nebo usmrcena. Srov. Gebhart, Jan – Šimovček, Ján: *Partyzáni v Československu 1941–1945.* Praha 1984, s. 62; *Český antisfašismus a odboj. Slovníková příručka.* Praha 1988, s. 207.

lýzy – rozbor jsme prováděly za pomoci obsahové analýzy, historicko-srovnávací analýzy a diskurzivní analýzy. K analýze bylo zvoleno šest deníků – dva britské a dva americké byly porovnány se dvěma tiskovinami vycházejícími na českém území. Nejvíce článků jsme objevily v americkém tisku, celkem dvacet relevantních materiálů. Zatímco články publikované v protektorátních denících se velmi podobají jak žánrově, rozsahem, tematicky, dokonce i z hlediska data otištění, média anglická a americká byla diverzifikovanější. The Times se tematice věnuje spíše zpravodajským stylem, naopak americká média využívají žánrů publicistických. Sledované články v americkém a britském tisku nebyly otištěny v totožných termínech, a neshodují se v žádné z rešeršovaných kategorií, jako je žánr, autorství či rozsah. I námi analyzovaný vzorek článků, týkající se Lidic, zrcadlí diverzifikovanost „západního“ tisku v protikladu proti homogenitě tisku vydávaném v Protektorátu ovládaném nacisty.

V analyzovaných protektorátních článcích je zdůrazněno, že se v případě vypálení Lidic nejednalo o odvetu, ale o „spravedlivé potrestání viníků“: *...trest, který postihl obci Lidice u Kladna byl sice přísný, ale nikterak nespravedlivý*.⁸⁴ Aby si čtenář vytvořil ten jediný a „správný“ názor, o tom co předcházelo vraždění a zničení obce, je zdůrazněno, že Lidice údajně pomáhaly „pachatelům“, kteří „zabili Heydricha“. Lidičtí obyvatelé jsou popisováni jako nepřátelé Říše a odpůrci jejího režimu. Jejich „vina“ je i konkretizována – údajně schovávali protistátní tiskoviny, zbraně a munici, ilegální vysílačky, a živil se „černým obchodem“. Zvláštní akcent je kladen na účast v zahraničním odboji. V článcích se například konstatuje, že v „aktivních službách nepřátelských v zahraničí jsou obyvatelé jmenované obce“. Tím byli myšleni Josef Horák a Josef Stříbrný.⁸⁵ Oba rodáci z Lidic sloužili v té době v československé zahraniční armádě ve Velké Británii.⁸⁶ Na rozdíl od tisku protektorátního, tisk Spojenců zdůrazňuje, že deklarovaná provinění, byla výmluvou, a zničení Lidic jsou mstou za zabití Heydricha.

Protektorátní média se snažila vsugerovat čtenáři jasný názor na Lidice, Říši, Němce, Heydricha, parašutisty atd. Schéma bylo zřetelné a jeho „pravdivost“ byla podpořena neustálým opakováním. Vše, co souviselo s Říší a jejími vazalskými státy, bylo obdivuhodné. Naopak vše, co se týkalo „nepřátelských zemí“, bylo hodno odporu. Spojené státy americké, Velká Británie a další nepřátelské země byly v dobovém tisku popisovány jako státy zločinné, země „vrahů“, ale i zbabělců. I v článcích, jejichž tématem byla problematika spojená s obcí Lidice, nalezneme kritiku Spojenců či československé vlády a exilového prezidenta. Pro britská a americká média existovalo schéma zcela opačné, byť rovněž bipolární.⁸⁷ Zločincem bylo nacistické Německo, zejména jeho hlavní představitel. Kromě silně generalizované identity Němců a používání termínu „nacisté“ obecně pro všechny Němce, jsou v tisku Spojenců i vytvářeny identity konkrétním osobám – například Hitlerovi, Himmlerovi nebo Goebbelsovi.⁸⁸ Pokud jde o názvy organizací, jak v anglickém,

84 Národní politika 60, 18. 6. 1942, č. 165, s. 2.

85 Tyto informace se objevují už v případě první zprávy z 12. června, viz Národní politika 60, 12. 6. 1942, č. 159, s. 1.

86 NA v Praze, 1799, kart. 178, inv. č. 2750, sign. 109-14-53, Fernschreiben nr. 1982, f. 135–136.

87 Bipolární schéma bylo zejména v britském tisku prezentováno jen s minimem expresivních výrazů.

88 Generalizaci objevíme zejména v tisku americkém.

tak v americkém tisku je zmiňováno především SS, gestapo a vojsko.⁸⁹ Konání nacistů (respektive Němců) bylo v analyzovaných médiích hodnoceno jako zločinné a jsou navrhována „represivní opatření“ („*punitive measures*“).⁹⁰ Uvádí se, až válka dopadne pro spojence vítězně („*after the victory is won*“), budou následovat soudy s viníky. Bezprostředně po vypálení Lidic britský tisk referoval, že tuto záležitost již řeší československá vláda – „*The Czechoslovak Government announced yesterday that they were making all the necessary arrangements for setting up courts...*“⁹¹ Exilová vláda tak získává identitu spravedlivého soudce, který má právo pomstít trpící československé občany, včetně lidických obyvatel.

Diskurzivní modely, které objevíme jak v britském tak i v americkém tisku vychází z binárních opozic. Nejneutrálnější referuje o problematice The Times, využívá spíše zpravodajské formy psaní a vyhýbá se téměř hodnotícím výrazům. Přesto objevíme i v The Times, stejně jako v ostatních třech spojeneckých tiskovinách silný diskurzivní model útlaku – anglický a americký tisk jasně hodnotí Heydricha jako zločince, zejména je užíváno slovo „kat“ a nacisty a Němce charakterizují jako tyranů a vládců, kteří ovládají české země. Vytváří se tak nerovnoměrný vztah mezi vedoucí vrstvou a poddanými. Také tisk protektorátní zdůrazňuje rozdíl mezi dvěma vrstvami, mezi českým a německým národem – ale kritika je obrácena vůči Čechům, kteří by si podle kolaborantských novinářů měli hledět především své práce a být rádi, že mohou být součástí Říše.

Lidice jsou v anglickém a především v americkém tisku vyzdvihovány jako prototyp oběti, symbol nacistické zvěle – zničení obce je opakovaně charakterizováno jako nejhrůznější akt, kterého se nacisté doposud v kontinentální Evropě dopustili. I díky novinářům, kteří referovali o tragédii Lidic, jméno obce zůstalo ve světovém povědomí dodnes. Informace o osudu hornické obce, šířené i prostřednictvím námi sledovaných tištěných médií, šokovaly veřejnost a zrodila se myšlenka přejmenovávat ulice, náměstí i celé obce na Lidice a nově narozeným dívkám dávat křestní jméno Lidice. Tragédie obce posílala touhu bojovat proti nacistickému teroru.⁹²

Reflection of the tragedy of the village of Lidice in the Protectorate, British and American press

This study interprets the destruction of Lidice from a unique viewpoint of the contemporary Protectorate media but it is also based on the British and American press. The analysis was carried out with the help of content analysis, comparative historical analysis and discourse analysis. Whereas

89 The Yorkshire Post 188, 15. 6. 1942, č. 29.592, s. 2.

90 Dallas Morning News 57, 11. 6. 1942, č. 254, s. 1.

91 „Československá vláda včera oznámila, že podniká veškerá potřebná opatření k zřízení soudů...“. Viz The Times 157, 18. 6. 1942, č. 49265, s. 3.

92 Tento článek byl vypracován jako výstup děkanského grantu „Zneužití Lidic? Obraz tragédie české vesnice v dobovém tisku“. Děkuji především doc. Denise Nečasové, prof. Jirímu Malířovi a prof. Liboru Janovi.

the articles published by the Protectorate dailies are very similar as to the genre, length, theme or even the day of publication, English and American media are considerably more varied. In Protectorate articles the emphasis is laid on the assumption that the burning down of Lidice was not an act of retaliation but 'a just punishment of the culprits'. The people of Lidice are described as enemies of Hitler's Reich and opponents of its régime. The articles provide proof of their 'guilt' – they allegedly hid subversive printed matter, weapons, ammunition, etc. On the contrary, the press of the Allies emphasizes that the presumed accusations were only an excuse and the destruction of Lidice was nothing but reprisal for killing Heydrich. The aim of the Protectorate media was to instill in the mind of the reader a clear picture of Lidice, the Reich, Germans, parachutists. The scheme was obvious and the constant repetition was supposed to contribute to the illusion of truthfulness. Everything that had something to do with the Reich and its vassal states was idolized. The scheme of the British and American media was completely opposite, although it was also bipolar. The main culprit was Nazi Germany and its leading representatives in particular. Discourse models that can be found both in the British and American press are based on binary opposites. The Times reports about the problem in the most neutral way, utilizes matter-of-fact reporting and generally avoids evaluative expressions. In the English press and even more so in American newspapers, Lidice are symbolized as a victim and a scapegoat of Nazi despotism.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

